УДК 37.013.42(73)

НАЦІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ АМЕРИКАНСЬКОЇ СІМ'Ї

Віта Безлюдна, Роман Безлюдний

У статті розглянуто національні програми підтримки американської сім'ї: Національну програму догляду за людьми похилого віку у сім'ї, Національну програму соціальної допомоги, Програму допомоги бідним сім'ям з дітьми, програми надання незаможним сім'ям муніципального житла в будинках, побудованих за рахунок бюджетних коштів. Розкрито специфіку надання соціальної допомоги різним типам сімей.

Ключові слова: сім'я, малозабезпечена сім'я, національні програми підтримки сім'ї, програми соціальної допомоги, субсидії, виплати.

Соціальна робота як вид професійної допомоги з метою забезпечення належного соціального, матеріального та культурного рівня життя стала одним із головних складників суспільного життя Сполучених Штатів Америки. У цій державі утвердився погляд, що соціальна робота – це складна система, яку утворює сукупність взаємопов'язаних елементів у вигляді соціальних служб та програм, взаємодія яких впливає на життєдіяльність окремої людини та цілої сім'ї. Як відомо, розвиток кожної системи, в тому числі системи соціальної роботи з сім'єю, істотно залежить від ступеня взаємодії з відповідними системами інших країн, які близькі в культурному, ментальному та соціальному аспектах.

У такому контексті актуальним для нашого дослідження є вивчення особливостей Національних програм підтримки американської сім'ї, що, на нашу думку, допоможе кращим чином з'ясувати основні напрями удосконалення української системи соціальної роботи з сім'єю.

Мета статті – охарактеризувати Національні програми підтримки американської сім'ї з метою можливості застосування зарубіжного досвіду організації системи соціальної роботи з сім'єю в українській системі.

Зарубіжні науковці переконані, що саме попереднє планування, інтенсивний початок соціальної роботи та розвиток програм здатні позитивно вплинути на ефективність роботи соціальних працівників [5, с. 14], які, використовуючи досвід федеральних і державних програм окремих штатів, виявляють сім'ї, що потребують допомоги.

Програми соціальної підтримки сім'ї у США мають різну міру децентралізації і передачі повноважень із законодавчим закріпленням. За більшість рішень, пов'язаних із реалізацією програм, відповідає влада штатів, або ж вони приймаються на місцевому рівні. В той же час у кожній програмі є федеральні положення і керівництво, що регламентують її здійснення і представлені різною мірою.

У науковій літературі зазначено, що у США існує велика кількість

федеральних, місцевих і декілька національних програм. До національних належать: програма соціального догляду за людьми похилого віку, програма соціальної допомоги, програма допомоги бідним сім'ям з дітьми, продовольча програма, програма житлових субсидій, освітня програма, програма соціального забезпечення сім'ї і програма медичної допомоги [7].

Національна програма догляду за людьми похилого віку у сім'ї ***(Federal National Family Caregiver Support Program)*** є федерально-штатовою і була розроблена у 1995 році за підтримки Відділу охорони здоров'я та офісу Мічигану з обслуговування людей похилого віку ***(U.S. Department of Health and Human Services/Administration on Aging, Michigan Office of Services to the Aging)***, які розподіляють кошти по окружних агенствах для сімейного догляду за людьми, яким понад 65 років. Допомогу людям похилого віку надають соціальні працівники агенства, яке керує цією програмою [6].

Національна програма соціальної допомоги ***(National Social Assistance Programme)*** передбачає надання субсидій і пільг із соціального страхування бідним людям і сім'ям та гарантує мінімальний держстандарт у вигляді додаткових виплат. Ця програма працює за трьома схемами:

– Національна схема для людей похилого віку ***(National Old Age Pension Scheme)***;

– Національна схема сімейної допомоги (***National Family Benefit Scheme)***;

– Національна схема допомоги вагітним жінкам ***(National Maternity Benefit Scheme).***

Схема сімейної допомоги передбачає виплати сім'ям, які втратили годувальника у разі випадкової смерті або з природних причин. Схема для людей похилого віку орієнтована на осіб віком від 65 років, які не мають підтримки з боку сім'ї і позбавлені нормального харчування через низькі доходи. Схема допомоги вагітним жінкам передбачає виплати бідним жінкам, які очікують дитину і з певних причин перебувають за «межею бідності».

Програма допомоги бідним сім'ям з дітьми ***(Aid to Families with Dependent Children)*** передбачає надання субсидій багатодітним сім'ям з низькими доходами, де голова сім'ї – вдова, розлучена чи мати одиначка. У ряді випадків допомога виплачується й тоді, коли глава сім'ї – безробітний. Мета програми – підтримка бідних сімей і дітей, житлова, продовольча та медична допомога. Спочатку ця програма передбачала систему виплат малозабезпеченим родинам. Потім стало очевидним, що грошова допомога не може розв'язувати усіх проблем сприяння малозабезпеченим сім'ям з дітьми. Потрібні інші соціальні послуги, причому безкоштовні. Тому спеціальні заклади соціальної допомоги організовують: групи професійного навчання для батьків, у разі необхідності допомагають у працевлаштуванні; догляд за дітьми, якщо їхні батьки працюють у вечірній час; створення при міських центрах здоров'я служб для одиноких матерів; роботу служб захисту дітей, що зазнали насилля з боку дорослих; створення та інспектування дитячих будинків; сприяння родинам із прийомними дітьми, спостереження за адаптацією дитини в новій обстановці; розвиток так званих спеціальних служб для допомоги дітям в одержанні освіти, допомоги батькам у веденні домашнього господарства тощо [3, с. 388].

У рамках продовольчої допомоги бідним сім'ям з дітьми, відповідно до Закону 1981 року ***(Food Stamp Act)***, надаються продовольчі талони ***(food stamps)***, право на їх отримання мають особи чи сім'ї, чий дохід не перевищує 125 % від доходу «межі бідності». Насправді талонами користується менше половини американців, що живуть на цьому рівні доходу. Найчастіше талони автоматично нараховуються сім'ям, які вже отримали допомогу з програми гарантованого доходу і допомоги сім'ї з дітьми [1, с. 40].

Програма допомоги бідним сім'ям з дітьми – федерально-штатова, але головну роль у її здійсненні відіграє влада штатів. Вона встановлює критерії нужденності, відбору клієнтів, розмір грошової допомоги.

Слід відзначити, що бідні сім'ї з дітьми, і передусім сім'ї з одним працюючим батьком, є основними одержувачами соціальної допомоги разом з пенсіонерами та інвалідами. Більшість із них включені одночасно в декілька соціальних програм, хоча і це не завжди допомагає впоратися з бідністю. Крім того, залишається ще значна частина нужденних сімей, які не підпадають під дію цих програм: повні сім'ї з дітьми, батьки яких мають низькі прибутки.

Це дає підстави для припущення, що, незважаючи на велику кількість програм, які надають різні види соціальної підтримки, у США соціальною роботою охоплена лише частина американських сімей.

Програма житлових субсидій ***(Housing Choice Voucher Program)*** включає:

– будівництво соціального житла для бідних;
– субсидії на придбання і будівництво власного житла;
– субсидії на оренду й опалювання житла.

Освітня програма ***(Educational Program)*** передбачає:

– сприяння у здобутті освіти і професійної підготовки;
– програму для малозабезпечених сімей під назвою «ХедСтарт» ***(Head Start).***

Програма соціального забезпечення ***(Social Security Program)*** охоплює:

– забезпечення догляду за дітьми батьків, що навчаються і працюють;
– сприяння усиновленню дітей і допомогу прийомним сім'ям;
– допомогу дітям, що втекли з дому, і безпритульним дітям;
– юридичну і психологічну допомогу підліткам;
– допомогу дітям – жертвам злочинів і сімейного насильства;
– розшук батьків, що ухиляються від сплати аліментів.

Програма медичної допомоги Медікейд ***(Medicaid)*** – забезпечує надання медичних послуг сім'ям та особам, доходи яких нижчі за «межу бідності». Учасники цієї програми не платять податки, послуги, що їм надаються, повністю оплачуються з бюджету. Влада кожного штату встановлює свій порядок, а тому в кожному штаті існує свій розмір і умови оплати медичних послуг для бідних. Ця програма охоплює навіть тих, хто отримує допомогу за іншими програмами.

У штаті Вірджинія програмою медичної допомоги сім'ї є програма Сімейний доступ до медичної страхової безпеки ***(Family Access to Medical Insurance Security)*** – це програма медичного страхування дітей та вагітних жінок. Вона надає доступ до якісних медичних послуг та забезпечує страхування дітей із сімей з низьким доходом, сім'ям (зокрема сім'ям мігрантів), у яких немає

медичної страховки.

Програма Сімейний доступ до медичної страхової безпеки покриває витрати на: відвідування лікаря, лікарняну допомогу і невідкладну допомогу, профілактичний огляд дітей, щеплення, аналізи і рентген, офтальмологічні і стоматологічні послуги, послуги психіатра тощо.

Сім'ї мігрантів, діти яких беруть участь у програмі, не належать до осіб, що перебувають під опікою держави, однак їхня участь у програмі не впливає на право сім'ї отримати громадянство.

Важливим є той факт, що соціальні програми США мають широку підтримку населення. Зокрема, програми соціального страхування мають високий статус соціальної респектабельності, оскільки ті, хто живе на заробітну плату, регулярно сплачують податки до відповідних фондів. Допомога по безробіттю теж вважається «заробленою». Однак бідняки не платять спеціальних податків для отримання допомоги і становлять меншу частину населення. Крім того, основні програми уніфіковані в загальнонаціональному масштабі: їх фінансує федеральний уряд на основі єдиних, встановлених конгресом норм і критеріїв [1, с. 40].

Американці, які одержують пільги по допомозі бідним сім'ям, у своїй більшості за віком молодші, ніж ті, хто одержує їх за системою страхування. Імідж пільговиків у суспільній свідомості зіпсований тим, що більшість одержувачів ще ніколи не працювали або вже багато років не працюють. У зв'язку з цим програми соціальної допомоги часто підлягають критиці з боку їх супротивників і зазнають скорочення у періоди економічних спадів.

Американські сім'ї з низькими доходами також можуть розраховувати, що їхні діти мають змогу безкоштовно харчуватися в школі. Крім цього, федеральна влада США скуповує продукти харчування і безкоштовно розподіляє їх серед бідних сімей. Існують програми надання незаможним муніципального житла в будинках, побудованих за рахунок бюджетних коштів. Державні організації забезпечують утримання будинків, оплачуючи персонал, ремонт і опалювання. За відсутності муніципальних будинків для бідних людей, які не мають даху над головою, іноді їх розселяють у приватних квартирах або в готелях за рахунок держави.

Не менш вагомою вважається програма Додаткового соціального доходу ***(Supplemental Security Income)***, у рамках якої здійснюються щомісячні виплати низькооплачуваним і незаможним сім'ям. Додаткова соціальна допомога виплачується особам у віці 65 років і старше, або непрацездатним особам. У випадку непрацездатності виплачується як дорослим, так і дітям. Базова ставка пільг оплачується федеральним урядом. У деяких штатах передбачені додаткові виплати до цієї суми на розсуд органів влади штату. Американці можуть дізнатися про чинні у їхньому штаті виплати додаткового соціального доходу в місцевому відділенні соціального забезпечення. Зазвичай сім'ї, які отримують допомогу за цією програмою, також мають право на допомогу від програми Медікейд, продовольчі талони та іншу допомогу. Виплати у рамках Додаткового соціального доходу фінансуються не з фондів соціального забезпечення, а з бюджетних податкових внесків і призначені для забезпечення мінімального гарантованого рівня прибутків для престарілих і непрацездатних

людей.

Починаючи з кінця 90-х років XX століття, основною програмою підтримки сім'ї стала Тимчасова допомога малозабезпеченим сім'ям – TANF ***(Temporary Assistance for Needy Families)***, яка за законом 1996 р. замінила собою три програми, а саме: Допомогу сім'ям з дітьми на утриманні ***(Aid to Families with Dependent Children program)***, Екстрену допомогу в надзвичайних ситуаціях і Програму професійної підготовки одержувачів, які діяли до 1996 року.

Спочатку оновлена програма призначалася для самотніх жінок з дітьми, що втратили годувальника унаслідок смерті, непрацездатності або відсутності батька. До 1990 року вона надавалася сім'ям безробітних. Крім того, ця програма включала тимчасові (строком на 30 днів) пільги сім'ям, що опинилися у критичній ситуації. Право на допомогу сім'ям з дітьми на утриманні мали такі категорії сімей:

– неповні сім'ї, де немає батька або матері (пільги отримували матері й усі діти, що живуть в сім'ї);

– повні сім'ї, де батько безробітний (пільги отримували мати, батько і всі діти, що живуть в сім'ї);

– повні сім'ї, де батько непрацездатний (хворіє не менше 3-х місяців) (умови виплати ті ж, що й у попередньому випадку);

– сім'ї, де немає своїх дітей, але живуть діти родичів (пільги отримували тільки діти).

Нині допомога надається сім'ям, а не окремим їх членам. Особливістю програми є те, що допомога не надається сім'ям, що мають двох працюючих батьків, навіть якщо їх прибутки нижчі за рівень, встановлений для отримання пільг. У зв'язку з цим деякі американські жінки відмовляються від реєстрації шлюбу, щоб мати право на пільги, а незаможні подружні пари вимушені розлучатися з тією ж метою, що стало причиною народження позашлюбних дітей.

Головною умовою надання TANF є сімейний дохід, нижчий установленого рівня. Виняток становлять діти, що залишилися без батьків і живуть у сім'ї родичів. Вони отримують пільги незалежно від прибутків сім'ї.

З 1997 року кожен штат був зобов'язаний забезпечити зайнятість 25 % усіх одержувачів TANF , а в 2002 – вже 50 %; для повних сімей ці показники склали відповідно 75 % і 90 %. У 1997 році одинокі батьки зобов'язані були працювати не менше 20 годин на тиждень. У 2000 році потрібно було працювати не менше 30 годин, а сім'ї з двома батьками – до 55 годин [4, с. 70]. Невиконання цих умов може призвести до скорочення розміру або припинення виплати пільг.

Основними цілями програми TANF є: 1) сприяння нужденним сім'ям, щоб діти могли жити у власному будинку або у своїх родичів; 2) ліквідація залежності малозабезпечених батьків від державних допомог за рахунок сприяння у професійній підготовці; 3) скорочення випадків позашлюбної вагітності та визначення річних показників недопущення та скорочення таких випадків; 4) створення стимулів для освіти та збереження повних сімей [2, с. 125].

Рішення щодо права на участь у програмі приймають штати, однак

федеральні нормативи встановлюють певні обмеження на право участі у програмі. Так, брати участь у програмі мають право лише сім'ї, де є неповнолітня дитина та вагітна жінка. Такі сім'ї повинні передати штату право на надання допомоги дитині (подружжю), щоб штат міг зібрати платежі, необхідні для надання допомоги дитині, компенсуючи тим самим державну соціальну допомогу, яка надається сім'ї. Незаміжні матері до 18 років або їхні діти не мають права на участь у програмі, окрім тих випадків, коли вони живуть під наглядом дорослих і повернулися до школи (якщо вони пішли зі старших класів середньої школи) після того, як їхній молодшій дитині виповнилося 12 тижнів [2, с. 126].

У 2008 році штати одержали з федерального фонду допомоги на догляд за дітьми ***(Child Care and Development Fund – CCDF***) з малозабезпечених сімей 5 млрд. доларів. Щонайменше 4% коштів цього фонду спрямовується на покращення якості догляду за дітьми і додаткові послуги батькам, такі як консультування батьків щодо вибору належного надавача послуг, спроможного задовольнити потреби їхніх дітей [9].

У Каліфорнії основною програмою допомоги особам працездатного віку є програма «КолВоркс» ***(CalWORKs)***, місцевий варіант тимчасової допомоги малозабезпеченим сім'ям. У її рамках надається тимчасова фінансова допомога і послуги працевлаштування сім'ям із неповнолітніми дітьми, чиї доходи і вартість майна є меншими за встановлену владою штату величину, яка залежить від кількості членів сім'ї [8].

Підводячи підсумки, відзначимо, що в кінці XX – на початку XXI століття Сполучені Штати Америки сконцентрували увагу на створенні соціальних програм підтримки сімей, розв'язанні проблем благополуччя і здоров'я дитини. Нині у США діє надзвичайно велика кількість програм місцевого, регіонального й національного рівнів, які спрямовані на задоволення життєвих потреб сім'ї.

Список використаних джерел:

1. *Корнюшина Р. В. Зарубежный опыт социальной работы : учебное пособие / Р. В. Корнюшина. – Владивосток : ЕИДОТ ДВГУ, **2004. – 84** с.*
2. *Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні : [монографія] / Світлана Володимирівна Ничипоренко. – Умань : Видавець «Сочінський», **2011. – 217** с.*
3. *Соціальна робота : навч. посібник // Соціальна робота : в **6** кн. – К. : ДЦССМ, **2002. –** Кн. **2. – 440** с.*
4. ***Annual Statistical Supplement to the Social Security Bulletin, 2005. – February 2006. –** Р. **70** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : **http://www.ssa.gov/policy/docs/statcomps/supplement/2005/***
5. ***Moore K. Successful and effective professional development / K. Moore // Early Childhood Today. – 2000. –** № **15(3). – P. 14–15.***
6. ***National Family Caregiver Support Program (NFCSP) [**Електронний ресурс**]. –** Режим доступу : **http://www.aoa.gov/AoA_programs/HCLTC/Caregiver/index.aspx***
7. ***Programs That Help Single Parents http://www.ehow.com/info_7736468_ programs-single-parents.html***
8. ***The California budget project, Key facts about the CalWORKs program [**Електронний ресурс**]. –** Режим доступу : **http://www.lafla.org/pdf/CalWorksFacts1.28.11.pdf***
9. ***The Child Care Bureau of the Administration on Children and Families at the U.S. Department of Health and Human Services has a website with complete information and news about CCDF [**Електронний ресурс**]. –** Режим доступу : **http://www.acf.dhhs.gov/programs/ccb/***